

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ТЕХНІКИ

Актуальність теми. Техніка – це сфера людської діяльності, яка з давніх часів привертає до себе увагу філософів. Мислителі стародавньої Греції та Риму, епохи Відродження, Нового часу зверталися до розгляду теоретичних і філософських проблем техніки. Сам термін «філософія техніки» був введений Е. Каппом у праці «Основи філософії техніки», яка вийшла у світ в Німеччині у 1877 році. У XX ст. проблемами філософського аналізу техніки займалися Ф. Дессауер, О. Шпенглер, К. Ясперс та багато інших. Однак лише з 1960-х років філософські дослідження техніки починають набувати статусу самостійної філософської дисципліни. У 70-ті роки була сформульована програма цього напрямку, яка передбачає всебічний розгляд техніки як одного з важливіших факторів розвитку людського суспільства. Саме гуманітарна складова в сучасній філософії техніки представлена такими іменами, як Л. Мемфорд, Х. Ортега-і-Гассет, М. Гайдеггер, Ж. Еллюль та іншими.

Мета статті. При досить тісному взаємозв'язку людини і техніки та очевидному її впливові на окремого індивіда й суспільство в цілому, соціально-філософський аспект техніки залишається менше всього розробленим, а ще менше антропологічна складова техніки. При цьому морально-етична, культурологічна проблематика техніки, гуманістичні та ціннісні аспекти техніки, на наш погляд, можуть допомогти вирішенню традиційних соціально-філософських проблем.

Завдання. Дослідити розвиток техніки в сучасному світі, довести, що сучасна техніка та технологія є дуже складними утвореннями, які не гарантують цілісний прогрес людської цивілізації, розглянути осмислення техніки в історико-культурному контексті та амбівалентну сутність техніки.

Виклад основного матеріалу. Іспанський філософ Х. Ортега-і-Гассет зазначав: «Немає людини без техніки». У цій антропологічній формулі показано нерозривний зв'язок людини і техніки. Так, лише людина наділена здатністю матеріалізувати свою волю, вносити за допомогою власних виробів зміни в навколишній світ. Цей нерозривний зв'язок відзначався багатьма філософами минулого. Також Х. Ортега-і-Гассет акцентує увагу не на проблемі антропогенезу. Він намагається знайти ту призму, через яку можна осягнути буття людини. І саме техніка є тим «магічним колом», яке оточує людство як з часів виникнення перших осередків цивілізації, так і нині, в епоху науково-технічного прогресу. Витоки розуміння техніки знаходяться в глибині віків. Давньогрецьке слово «*techne*» в античному світі розумілося достатньо широко. Його тлумачили як вміння ремісника, його високу майстерність у виконанні певних робіт. До сфери «*techne*» відносили також землеробство й мисливство, мореплавання й лікування, ткацьке та збройне мистецтво і багато іншого. Арістотель розглядав це поняття в трактаті «Нікомахова етика», де відокремив «*techne*» від інших видів знання, таких як «*empeiria*» (знання отримане внаслідок досвіду), та «*episteme*» (знання теоретичне). У широкому сенсі слово «*techne*» означає звернення до невідомого. «*Techne*» представляє собою сферу знання, яке безпосередньо пов'язане з людською діяльністю. Виходячи з вище сказаного, поняття «техніка» можна розглядати у вузькому сенсі, як технічний пристрій, який створений людиною з елементів природи для вирішення конкретних культурних завдань, і в ширшому, як усякого роду засоби, які характеризують дію, як штучний або організаційний прийом, який посилює, покращує або полегшує цю дію. В сучасному розумінні слова «техніка» вміщує в собі широкий зміст: сферу знання; сферу людської діяльності, яка направлена на зміну природи і владування над нею у відповідності з потребами людини; сукупність вмінь та навичок, які складають професійні особливості того або іншого роду людської діяльності; мистецтво й майстерність людини, яка займається цією діяльністю. З технікою пов'язані майже усі сфери людського життя, а значить думати, що її роль в суспільстві пов'язана тільки з наукою було б невірно. Розвиток техніки в Європі був пов'язаний не тільки з природно-науковими передумовами, але й з особливими соціальними обставинами [3, с. 170].

Соціальна практика з очевидністю показала, що сучасний науково-технічний прогрес не тільки радикальним чином може перетворити суспільство, людину, але й може внести непоправні, трагічні наслідки в розвиток всієї людської цивілізації. Про це, зокрема, свідчать суперечливі оцінки перспектив розвитку науки та техніки в сучасній філософії й соціології. З одного боку, безпрецедентний розвиток науки та техніки сприяли відродженню ілюзій з приводу всемогутності науки і техніки у вирішенні всіх соціальних протиріч. З іншого боку, негативні наслідки розвитку науки та техніки стимулювали появу альтернативних теорій, які оцінюють науково-технічний прогрес як силу, що вийшла з-під контролю людини і ворожу людській природі. Так, наприклад, криза капіталістичних відносин і, як закономірний її наслідок, девальвація традиційних систем цінностей, стимулювали пошук «причин зла» у закономірностях становлення машинної цивілізації, яка постійно отримувала негативну оцінку у працях А. Бергсона, О. Шпенглера, М. Бердяєва та інших. Але ще ніколи ці проблеми не набували такого глобального, всеохоплюючого характеру, як в епоху науково-технічної революції [4]. Адже можливості технікоекологічної реалізації досягнень молекулярної біології та психології, генної інженерії та фармакології, не кажучи вже про вірогідність застосування ядерної зброї в міжнародних конфліктах, викликають далеко не однозначну реакцію у сучасній людині. З одного боку, технологічний вибух породжує надії на вирішення багатьох протиріч соціального життя засобами науково-технічного прогресу, з іншого – вселяє жах і тремтіння перед наслідками розвитку науки і техніки, які не прогножуються [1, с. 40].

К. Ясперс, відомий німецький філософ, дає своє розуміння техніки. Він стверджує, що сучасна епоха перетворень носить, перш за все, руйнівний характер. Застосування сучасної техніки в усіх сферах життя і наслідки цього для всіх сторін нашого існування не можуть бути переоцінені. Найважча ситуація в світі, на думку К. Ясперса, відкидає всі гуманістичні традиції. Людина може втратити себе, а саме людство, внаслідок жахливих катастроф, може увійти в період нівелювання й механізації. Таку трансформацію людського існування К. Ясперс пов'язує з процесом «демонізації техніки», процесом, в якому, на його думку, зникають традиції, цінності, а люди перетворюються на дрібненькі піщинки і, залишаючись відірваними від свого коріння, втрачають відчуття життєвості. «Техніка, – стверджує К. Ясперс, – стала ні від когось не залежною й такою, що все навколо пригнічує. Людина опинилася під пануванням техніки і навіть не помітила, як це сталося» [5]. Проблема співвідношення техніки і людини, та значення техніки в сучасній цивілізації хвилювали і відомого французького філософа й соціолога Ж. Еллюля. У своїй праці «Техніка або виклик століття», він намагається знайти оригінальний підхід до визначення її специфіки. Ж. Еллюль проводить розмежування між операційною технікою і технікою як цілісним феноменом індустріального суспільства. Він підкреслює, що у сучасному світі жоден соціальний, духовний чинник не мав такого значення, як техніка [2, с. 27]. Сутність техніки, на думку Ж. Еллюля, криється не в ній самій. Її онтологічна природа розкривається через призму культурних і духовних особливостей сучасного світу. На цій основі Ж. Еллюль проводить межу між машиною і технікою та підкреслює, що техніка як соціальне явище породжена машиною, але є сутністю техніки, тому що остання представляє собою якісно нову цілісність. Техніка, за його словами, перетворює засоби в ціль, стандартизує людську поведінку і робить людину не просто об'єктом наукового дослідження, а й об'єктом «калькуляції і маніпуляції».

Техніка як допомагає людині, так і навпаки, шкодить їй, перетворюючи в частину машини. У техніці вміщені не тільки безмежні можливості корисного, але й безмежна небезпека: техніка перетворилася на, так би мовити, монстра, величезну силу, яка підкоряє все і всіх. Ще ніколи людина не мала таких творчих технічних можливостей і ще ніколи вона не мала таких руйнівних засобів. Технізація охоплює все ширше коло простору – від підкорення природи до підкорення усього життя людини. І, як наслідок, людина вже не знає, що робити зі своїм дозвіллям, якщо її вільний час не заповнений технічно організованою діяльністю.

Висновок. Отже, сучасні технології, хоч і вважаються довершеними і контрольованими, та все ж достеменно неможливо передбачити наслідки їхнього впливу на буття людини. Ми свідомі того, що подальший розвиток техніки, технологій є невинний процес, та все ж ми переконані в тому, що сучасні науковці, інженери, технологи обов'язково мають керуватися моральними нормами та імперативами, створюючи технології майбутнього, адже саме від них залежить яке це майбутнє буде і чи буде там місце людини.

Список використаних джерел

1. Гайдеггер М. Питання про техніку // Нова технократическая волна на Западе / под ред. П. С. Гуревича. – М.: Прогресс, 1986. – С. 453.
2. Еллюль Ж. Техніка або виклик століття // Сучасна зарубіжна соціальна філософія: хрестоматія. – К.: Либідь, 1996. – С. 25–57.
3. Ленк Х. Размышления о современной технике. – М.: Аспект-Пресс, 1996. – 82 с.
4. Мемфорд Л. Техника и природа человека // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Пресс, 1986 – С. 225–239.
5. Ясперс К. Истоки истории и ее цель // Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1994. – 527 с.